

زبان فارسی و رادیو

دکتر جهانگیر صفری^۱

مریم خلجی^۲

ابراهیم ظاهری عبدوند^۳

چکیده

درست‌گویی و رعایت دستور زبان عامل عمده حفظ پیوستگی فرهنگی است که رسانه، به خصوص رادیو در این زمینه می‌تواند نقش برجسته‌ای داشته باشد. اگر اشتباه‌های گفتاری، در رسانه جمعی پیوسته تکرار شود، موجب تثبیت این اشتباه‌ها می‌شود؛ اما استفاده درست واژگان در گفتار گویندگان رادیو، می‌تواند تأثیر مثبتی در ترویج فرهنگ و زبان فارسی داشته باشد. هدف این پژوهش نیز بررسی برخی غلط‌های گفتاری گویندگان رادیوی استان چهارمحال و بختیاری است. برای انجام دادن پژوهش، تعدادی از برنامه‌های زنده رادیویی استان چهارمحال و بختیاری در سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۹۰ ارزیابی شده است و اشتباه‌های دستوری و گفتاری گویندگان مشخص و کاربرد صحیح آنها پیشنهاد شده است؛ این اشتباه‌ها به چند بخش تقسیم شده‌اند: کاربرد نادرست فعل‌ها، استفاده غلط واژه-های بیگانه، اشتباه‌های تلفظی، درازگویی و حشو، کاربرد نادرست صفت و پسوند آن، کاربرد نابجای ادات پرسشی به جای قید مکان، حذف مفعول در جمله و جمع بستن دوباره جمع. برای هر یک از این اشتباه‌های زبانی مثال‌هایی ذکر شده و به منابع مستند و کتاب‌های مربوط به این زمینه ارجاع داده شده است.

واژگان کلیدی: زبان فارسی، رادیو، ارزیابی، گوینده، اشتباه گفتاری

مقدمه

سخن و گفتار اصلی‌ترین دستمایه‌ای است که رادیو در امر ارتباط به کار می‌گیرد، شالوده ارتباط رادیویی بر کاربرد جنبه گفتاری و شنیداری بنا شده و این ویژگی رادیو را به عنوان رسانه‌ای تک‌حسی در میان دیگر رسانه‌های دنیای امروز معرفی کرده است. ارتباط همواره مهمترین شکل خود را در زبان یافته است، توان خلق و کار بست زبان که نشان از قدرت اندیشه آدمی دارد در طول سالها و قرن‌ها تفاوت آدمها را با دیگر موجودات رقم زده است. تفکر درباره زبان و کشف ابعاد رازآمیز آن همواره بخشی از دغدغه‌های اذهان نکته‌سنج را در دوره‌های مختلف تاریخی تشکیل داده است. از قرن بیستم که با ظهور اندیشمندانی چون فردینان دوسوسور (۱۸۵۷-۱۹۱۳) نگرش جهانی به مقوله زبان تغییر یافت و شالوده مطالعاتی گسترده در این حیطة از زندگی بشری نهاده شد. مهمترین مباحثی که دوسوسور در علم زبان شناسی مطرح کرد، تفکیک زبان از گفتار و تعریف هر یک از این دو مقوله بود. از دیدگاه دوسوسور زبان در جامعه مجموعه‌ای است از نشانه‌ها که در مغز افراد ذخیره شده است، اما گفتار مجموعه‌ایست از افراد که به آن زبان سخن می‌گویند. بعد از انتشار آثار تأملات دوسوسور تعمق در زمینه‌ها و ابعاد

^۱ . دانشیار گروه زبان و ادبات فارسی دانشگاه شهرکرد Safari_706@yahoo.com

^۲ . دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه شهرکرد Maryamkhalajy@gmail.com

^۳ . دانشجوی دکترای زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهرکرد Zaheri_1388@yahoo.com

گوناگون زبان بشری به قوت هرچه بیشتر ادامه یافت و اندیشمندان بسیاری به تحقیق درباره راز قدرت زابن و حضور آن در جوامع بشری پرداختند (رضایی، ۱۳۸۶: ۱۱). معینی، درباره رسانه های جمعی مثل رادیو و تلویزیون که اقشار مختلف مردم، با آن ارتباط شنیداری و دیداری دارند، می گوید: «رادیو و تلویزیون مثل معلمانی تلاشگر، سهمی عمده و نقشی مهم و تعیین کننده به وسیله ی گویندگان در امر آموزش لغتها و اصطلاحات، به شنوندگان و بینندگان خود برعهده دارند؛ به همین سبب شاید کمترین لغزش و خطا در بیان و یا تلفظ غلط واژه ها از سوی گویندگان، در سطحی وسیع انتشار یافته، غلط مصطلح شده و فراوانی آن، باعث نابودی زبان و فرهنگ جامعه شود» (معینی، ۱۳۹۱: ۹)

استفاده صحیح از واژه ها و تلفظ آنها و به کاربردن لغات بیگانه از سوی گویندگان رادیو، می تواند باعث ترویج زبان و فرهنگ اصیل فارسی شود؛ به همین دلیل برنامه هایی که از رادیو پخش می شود، به خصوص کار گویندگان پیوسته به وسیله فرهیختگان و کارشناسان این حوزه ارزیابی می شود.

از آن جایی که نگارنده این تحقیق خود یکی از گویندگان رادیوست، سعی می شود تا جایی که مقدور است به بیان صحیح واژه ها و کاربرد بجا و درست آنها دقت شود و همین امر، نگارندگان را بر آن داشت تا به بررسی و تحلیل چندین گزارش ارزیابی برنامه های رادیو چهارمحال و بختیاری بپردازند.

آقای محمدرضا باطنی در کتاب ارزشمند زبان و تفکر در ضمن گفتار کوتاهی زیر عنوان «رادیو و تلویزیون: دو قیم زبان فارسی» می نویسد: «زبان مانند ارگانسیم زنده ای است که پیوسته در حال دگرگونی و تغییر است. کسانی که گذشته زبان را ملاک ارزیابی و قضاوت درباره صورت فعلی آن قرار می دهند در واقع تحول زبان را انکار می کنند و می کوشند از تحول آن جلوگیری کنند، ولی این تلاشی است بیهوده و عبث، که همیشه به ناکامی می انجامد، زیرا شنا کردن برخلاف جریان آب است» (باطنی، ۱۳۶۹: ۱۸۳)؛ بنابراین در این نوشته، مقصود از غلطهای گفتاری مواردی است که مستقیم یا غیرمستقیم در درازمدت ممکن است با تکرار در رسانه جمعی مثل رادیو و تلویزیون زبان را دچار زیانهای کند.

بررسی اشتباه های رایج در گفتار گویندگان رادیو

اشتباه های مشخص شده در این تحقیق به چند بخش تقسیم می شود: کاربرد نادرست فعلها، تلفظ اشتباه واژه ها، کاربرد نادرست صفت و پسوند آن، استفاده از واژه های بیگانه، حذف مفعول از جمله، جمع بستن دوباره جمع، کاربرد نابجای ادات پرسشی به جای قید مکان و اشتباه در استفاده از حروف ربط. البته این نکته قابل ذکر است که اشتباه در این زمینه بسیار است و در نوشته حاضر فقط به برخی از آنها پرداخته شده، و برای هریک از این بخشها مثالهایی ذکر شده است:

۱) کاربرد اشتباه فعل

یکی از متداولترین غلطها در کاربرد فعل، استفاده از فعل «هست» به جای «است» یا بالعکس می باشد، در گزارش ارزیابی برنامه (ایران ما) در رادیو شهرکرد در تاریخ ۹۲/۴/۸ گوینده از عبارت: «شنونده برنامه هستید» استفاده کرده، که ارزیابان محترم در تصحیح آن بیان کرده اند: «بهرتر است گوینده از عبارت برنامه "ما را می شنوید" استفاده کند. در گزارش ارزیابی یک برنامه زنده عصرگاهی گوینده گفته است: «سؤال مسابقه مون این هست» که بهتر است گفته شود: «سؤال مسابقه مون اینه یا این است».

در گزارش ارزیابی یک برنامه زنده عصرگاهی (جوان) در تاریخ ۹۳/۲/۱ گوینده در جمله ای بیان کرده است: «... پر درآمد هست» که لازم است گفته شود: «پر درآمد است».

کاربرد فعل « هست » و « است » به جای یکدیگر یکی از رایج ترین اشتباههای گفتاری گویندگان است که ابوالحسن نجفی در کتاب غلط ننویسیم، در این باره چنین بیان می کند: « بعضی از فضلا میان این دو کلمه تفاوت قایل اند: " هست " را به معنای " وجود دارد " و

" است " را فقط رابطه یا " فعل اسنادی " می دانند و بنابراین جمله های زیر از نظر آنها غلط و یا لااقل غیرفصیح است: " او هنوز جوان هست " (غلط)؛ به جای " او هنوز جوان است " (صحیح) یا " درختی در خانه ی ماست " (غلط)

به جای " درختی در خانه ی ما هست ". (صحیح)

این حکم تا اندازه ای درست است، زیرا در آثار ادبی فارسی غالباً هست به معنای « وجود دارد » به کار رفته است:

مرا خود با تو چیزی در میان هست وگرنه روی زیبا در جهان هست

(سعدی، غزلیات)

و اگر هم، " هست " به جای " است " به کار رفته باشد به منظور تأکید معنای جمله است مثلاً: در دو جمله زیر: ۱-
" احمد عاقل است "

۲- " احمد عاقل هست "

در جمله دوم فعل " هست " خیر را تأکید می کند و به مخاطب اطمینان می دهد که در عاقل بودن احمد نباید تردید کرد» (نجفی، ۱۳۷۰: ۴۱۴).

در کتاب راههای درست نویسی و ویراستاری از ابوالفتح قهرمانی نیز در این باره آمده: « " هست " فعل سوم شخص مفرد غایب است و از مصدر بودن و هستن، به معنی وجود و هستی و موجود بودن در مقابل نیستی و نبودن است. ولی " است " سوم شخص مفرد از مصدر " استن " است که آن را فعل ربطی می خوانند.

(ص) " او نیامده است "، " او نیامده هست " (غ)

(ص) " او در خانه هست " " او در خانه است " (غ) (قهرمانی، ۱۳۸۴: ۱۰۹)

در نتیجه می توان گفت: در استعمال " هست " به جای " است " یا بالعکس بهتر است هر کدام در جای خود به کار روند.

۲- ۱- کاربرد ناقص فعل

در گزارش ارزیابی یک برنامه زنده عصرگاهی جوان رادیو شهرکرد در تاریخ ۹۲/۶/۲۴ از گوینده این ایراد گرفته شده: « دختر توی انجام کارهای مختلف ... »، در تصحیح این اشتباه گفته شده: " انجام " به معنای " پایان " است، بنابراین باید فعل کامل بیان شود یعنی گفته شود: « دختر توی انجام دادن کارهای مختلف ... »، در این باره در کتاب غلط ننویسیم در توضیح این واژه ها نوشته شده است: « واژه فارسی " انجام " به معنای " پایان " است. در یکی دو قرن اخیر، ترکیبات فعل متعدی با این واژه ساخته اند مانند: به انجام رساندن، انجام دادن، انجام یافتن، انجام شدن در این ترکیبات " انجام " نه به صورت اسم مصدر، بلکه به صورت اسم جامد به کار رفته است. بنابراین اصطلاح " انجام کار " به معنای " پایان کار " است پس عبارتی مانند: " انجام این کار دشوار است " صحیح نیست، زیرا غرض گوینده در این جمله دشوار بودن پایان کار نیست، بلکه دشوار بودن کار از آغاز تا پایان است. به جای آن باید گفت: " انجام دادن این کار دشوار است " (نجف، ۱۳۷۰: ۴۳).

پس در جمله " دختر توی انجام کارهای مختلف ... " کاربرد " انجام " به تنهایی صحیح نیست و باید جمله را به این صورت گفت: « دختر توی انجام دادن کارها مختلف ... »

۳- ۱- کاربرد نادرست فعل چک و چانه زدن

در گزارش ارزیابی یک برنامه زنده عصرگاهی رادیویی در تاریخ ۹۱/۱۲/۱۲ گزارشگر برنامه در گفتگوی خود از فعل «چک و چانه می‌کنند» استفاده کرده، که طبق نظر ارزیابان غلط است و در بیان صحیح آن باید گفته شود: «چک و چانه می‌زند» (نجفی، ۱۳۷۰: ۴۳).

در کتاب کار نگارش و انشاء حسن ذوالفقاری این غلط‌ها را در گروه انتخاب افعال نامناسب قرار داده، مانند: «دشمن حمله‌های زیادی را داشت...» (غ)

که بهتر است اینگونه شود: «دشمن حمله‌های زیادی کرد» (ص)

استفاده از فعل چک و چانه کردن به جای چک و چانه زدن کاربرد نامناسب فعل است (ذوالفقاری، ۱۳۸۴: ۲۰۰).

۴-۱- استفاده از فعل نادرست سؤال پرسیدن

در گزارش ارزیابی برنامه زنده عصرگاهی در تاریخ ۹۰/۸/۱۰ در بخشی از برنامه گوینده بیان کرده: «سؤال رو می‌پرسم» که ارزیابان کاربرد فعل را به این صورت اشتباه اعلام کرده‌اند، و لازم است به جای آن گفته شود: «سؤال رو مطرح می‌کنم» یا «از شما این سؤال رو دارم». در کتاب غلط‌نویسیم در این باره چنین ذکر شده است: «اخیراً در رادیو و تلویزیون رسم شده است که به جای "سؤال کردن" بگویند "سؤال پرسیدن" مثلاً: "می‌خواهم از شما سؤالی بپرسم"، سؤال به معنای "پرسش" است و عبارت اخیر در حقیقت چنین معنی می‌دهد: «می‌خواهم از شما پرسشی بپرسم» به جای آن باید گفت: «می‌خواهم از شما سؤالی بکنم» یا «می‌خواهم از شما چیزی بپرسم». بنابراین در کلمه "سؤال" معنای پرسیدن نهفته شده و جایز نیست "سؤال" با فعل "پرسیدن" با هم گفته شود (نجفی، ۱۳۷۰: ۲۳۴).

۲- اشتباه لفظی شامل لغت‌ها و اعلام و عبارت‌های عربی

در گزارش ارزیابی یک برنامه عصرگاهی زنده، در تاریخ ۹۲/۸/۲۹ گوینده محترم واژه ی "أحياناً" با فتح "الف" را به اشتباه به صورت "إحياناً" یا کسر "الف" تلفظ کرده است. در کتاب غلط‌نویسیم، در این بار چنین نوشته است: «این کلمه نباید با هم اشتباه شود، أحياناً به فتح اول جمع حَی به معنای "زنده" است. اما "إحیا" به کسر اول مصدر است به معنی "زنده کردن" و نیز "آباد کردن" و باتوجه به اینکه این کلمه گاهی تنوین نصب گرفته به قید مشتق تبدیل می‌شود و لازم است به معنای آن توجه کرد که به معنای "گاهی" است (نجفی، ۱۳۷۰: ۱۷).

در گزارش ارزیابی برنامه عصرگاهی زنده در تاریخ ۹۳/۳/۳۱ گزارشگر در گفتگوی خود واژه "مِلاک" را "مَلاک" تلفظ می‌کند، که باید به معنای واژه توجه کرد در لغتنامه دهخدا در ذیل کلمه آمده: "مَلاک" مخفف "ملائک" است که جمع مَلک و به معنای فرشته می‌باشد. "مِلاک" در توضیحات این کلمه هم در لغت نامه دهخدا ذکر شده: معنای آن قوام کار، اصل چیزی و آن چیزی که به او قایم باشد مثل: «باید که فقر بر غنا اختیار کند تا مرید را اختیار فقر که ملاک تصرف و شرط سلوک است آسان بود» (مصباح الهدایه، مصحح همایی، ص ۲۲۹). این کلمه به معنای «معیار، قاعده، قانون و ضابطه» نیز می‌باشد. در گزارش ارزیابی یک برنامه جوان در تاریخ ۹۳/۶/۳۰ گوینده در ابتدای برنامه: «یا ستارَ العیوب» را به ضم "ر" می‌خواند که اشتباه است و باتوجه به قواعد منادا و حرف ندا، منادا باید منصوب باشد پس این عبارت با فتح "ر" صحیح است.

در گزارش ارزیابی برنامه ای عرفانی مختص اذان ظهر در تاریخ ۹۳/۶/۱۱ گوینده محترم واژه "زوال" با فتحه را "زوال" با کسره "ز" تلفظ می‌کند که صحیح نیست و

در لغت نامه دهخدا ذیل این واژه آمده: «زوال با فتحه یعنی گشتن از حالی به حالی دیگر، بشدن، برفتن، جدا شدن.

منشور بی کسوف و زوال است از ازل
(سوزنی)

خورشید را کسوف و زوال است و مرو را

« زوال» با کسر «ز» یعنی استعمال ورزیدن در کاری، رنج کشیدن در آن.

در گزارش ارزیابی برنامه زنده صبحگاهی در تاریخ ۹۳/۶/۹ (پزشکی)

گوینده واژه "مِفْصَل" را به صورت "مِفْصَل" به کسر "م" تلفظ کرده است در لغت نامه دهخدا درباره این واژه در توضیحات آن آمده: «"مِفْصَل" با فتح "م" به معنای بند اندام و هر جای پیوستگی دو استخوان ست و جمع آن مفاصل.

اما "مِفْصَل" با کسر "م" به معنای "زبان" است (دهخدا، ذیل واژه).

در گزارش ارزیابی برنامه ای صبحگاهی به صورت زنده در تاریخ ۹۲/۷/۲۹ گوینده گرامی واژه «مزاح» را به شکل «مزاح» گفته است.

در گزارش ارزیابی برنامه زنده شبانگاهی در تاریخ ۹۲/۷/۲۰ گوینده واژه مصطلح «هم کُفو» را با ضم «کاف» به صورت «هم کَف» با فتح کاف تلفظ کرده است.

در گزارش ارزیابی برنامه زنده شبانگاهی در تاریخ ۹۰/۷/۱۲ گوینده محترم بارها و بارها واژه ی « چهارمَحال» با فتح "م" را با ضم "م" تلفظ کرده، در کتاب غلط نویسیم در این باره نوشته است: «مُحال / مَحال، این دو کلمه را نباید با هم اشتباه کرد، مُحال به ضم اول، به چند معنی است که رایجتر آن "ناممکن و ناشدنی" است، مثال:

آنچه در مدت هجر تو کشیدن هیهات
در یکی نامه مُحال است که تحریر کنم
(حافظ)

اما "مَحال" با فتح اول جمع محل به معنای "مکان" است که در اینجا به معنای نام چهارمحال یا مکان (لار و کیار و میزدج و گندمان) در چهارمحال و بختیاری ست (نجف، ۱۳۷۰: ۳۴۰). به هر حال بیشترین غلط گفتاری از همین قسم است و نمونه های آن فراوان.

۳) کاربرد واژه های بیگانه در زبان فارسی

یکی از عوامل مهم تحول زابن فارسی ورود واژه های بیگانه در زبان است که با استفاده مکرر باعث گسترش و رواج آن می شود، و گاهی متأسفانه افراد با این توجیه که می خواهند زیبا سخن بگویند، این اشتباه را مرتکب می شود، من جمله گویندگان محترم رادیو و تلویزیون، در اینجا چند مورد از این نوع غلط ها آورده می شود:

در گزارش ارزیابی برنامه ای عصرگاهی مختص جوان (زنده) گوینده از واژه سامانه پیامگیر استفاده می کند که اشتباه است و باید گفته شود: شماره پیامکی

در گزارش ارزیابی یک برنامه کودک رادیویی در تاریخ ۹۳/۹/۲۵ گوینده به جای « هدیه» از واژه « کادو» استفاده کرده است، در کتاب غلط نویسیم در این باره نوشته است: «"هدیه" به معنای "پیشکش، ارمغان، سوغات" است، این کلمه در عربی به فتح اول و بر وزن عطیه تلفظ می شود و در زبان فارسی از قدیم آن را به فتح اول و بر وزن جعبه تلفظ کرده اند (همان: ۴۱۲).

در گزارش ارزیابی یک برنامه زنده خانواده در تاریخ ۹۲/۸/۱۴ گوینده از واژه کتب به جای کتابها استفاده کرده که کتب یک کلمه عربی است. در کتاب راههای درست نویسی و ویراستاری، در این باره چنین نوشته است: « در مورد جمع های مکسر عربی بهتر است از نشانه های جمع فارسی استفاده کنیم، مانند:

بنویسیم و بگوییم

زایران، عالمان، کتابها

زنوآر، علما، کتب

زایران، عالمان، کتابها

کاسبها، قله ها، مدرسه ها کسبه، قتل، مدارس (قهرمانی، ۱۳۸۴: ۴۶).

در گزارش ارزیابی یک برنامه ی ظهرگاهی قبل از اذن ظهر در تاریخ ۹۲/۶/۱۹ گوینده از واژه «لحظات» که با علامت جمع عربی "ات" جمع بسته شده استفاده کرده که بهتر است گفته شود: «لحظه ها». در کتاب راههای درست نویسی و ویراستاری، در این باره آمده: «کلمه های فارسی یا خارجی نباید با "ات" (علامت جمع عربی) جمع بسته شود، مانند: حمایشها، گزارشها، پاکتها، پیشنهادها(درست)

نمایشات، گزارشات، پاکات، پیشنهادات(نادرست)(همان: ۴۶)

در گزارش ارزیابی برنامه زنده عصرگاهی نوجوان در تاریخ ۹۱/۱۱/۵، گوینده در جایی از متن به درستی واژه فارسی «رایانه» را به جای «کامپیوتر» به کار می برد اما در جایی دیگر به جای استفاده از واژه «پست الکترونیکی» از واژه بیگانه ایمیل استفاده می کند. آقای ابوالفتح قهرمانی در کتاب راههای درست نویسی و ویراستاری در فهرست واژه های مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی با معادل‌های فرنگی آنها آورده است:

واژه مصوب فرهنگستان ضبط فارسی واژه بیگانه

پیام نگار	ایمیل
دورنگار	فاکس
فرهنگ مردم	فولکلور
ویراستار	ادیتور

و بسیاری موارد دیگر، (قهرمانی، ۱۳۸۴: ۱۲۰-۱۳۵)

در گزارش ارزیابی برنامه زنده اجتماعی عصرگاهی در تاریخ ۹۰/۱۲/۱۴ گوینده محترم به جای استفاده از واژه فارسی «رایانه» از کامپیوتر استفاده کرده است.

۴) کاربرد واژه مرکب ضرب المثل

در چندین از برنامه های رادیویی به گفتن ترکیب «ضرب المثل» در ارزیابی ها ایراد گرفته شده، در گزارش ارزیابی یک برنامه زنده شبانگاهی در تاریخ ۹۳/۶/۱۷، در گزارش ارزیابی یک برنامه ظهرگاهی قبل از اذن ظهر در تاریخ ۹۳/۸/۵، که در همه موارد گفته شده: «ضرب المثل» و ارزیابان محترم بیان کرده اند، لازم است گفته شود: «مَثَل» مانند: «مَثَلی زدن» یا «مَثَلی دارند». در کتاب غلط نویسیم در این باره آقای نجفی نوشته اند: «در عربی (ضرب المثل) به معنای (مَثَل زدن)، (مثل آوردن) است، اما در فارسی آن را به معنای خود «مَثَل» به کار می برند و گاهی می گویند: این ضرب المثل را برای آن آوردن تا بدانی...» بعضی از ادبا این ترکیب را در این عبارت غلط می دانند و معتقدند که به جای آن باید گفت: «این مَثَل را برای آن آوردم تا بدانی...» با این همه، بزرگان ادب فارسی نیز «ضرب المثل» را به جای «مَثَل» به کار برده اند و استعمال آن اشکالی ندارد: «این ضرب المثل را بدان آوردم تا بدانی که صد چندان که دانا را از نادان نفرت است، نادان را از دانا وحشت است». (گلستان سعدی، ۱۴۰).

به هر حال باتوجه به معنای ترکیب بهتر است از کلمه «مَثَل» به جای «ضرب المثل» استفاده شود.

۵- درازنویسی، اطاله کلام

یکی از آفتهای گویندگی که باعث از بین رفتن فصاحت کلام می شود به کار بردن کلمات زاید است که به آن «حشوگویی» نیز می گویند. در گزارش ارزیابی برنامه زنده عصرگاهی در تاریخ ۹۰/۵/۲۹ از درازگویی گوینده ایراد گرفته شده است، در جمله «شغلی که توی دلشون برای خودشون انتخاب کردن» درازگویی هست، در این جمله «توی دلشون» زائد است.

به کار بردن چند کلمه هم معنی و متناسب با هم در یک جمله به دنبال هم صحیح و فصیح نیست.

در گزارش ارزیابی برنامه زنده شبانگاهی در تاریخ ۹۱/۸/۱۴ گوینده چند کلمه هم معنی را دنبال هم آورده: « سرودها و موسیقی ها، آواها و نواها»

در این باره در کتاب غلط ننویسیم نوشته: « در دوران اخیر بسیار کسان هنگامی که قلم به دست می گیرند می کوشند تا آنچه به روی کاغذ می آورند هر بیشتر از زبان گفتار و شیوه عادی سخن به دور باشد، از این رو غالباً فعلهای بسیط را به فعلهای مرکب و عبارتهای کوتاه را به عبارتهای بلند تبدیل می کنند. این عمل را دکتر خانلری « درازنویسی» نامیده است (نجفی، ۱۳۷۰: ۱۸۶).

۶- کاربرد نادرست صفت

در گزارش ارزیابی یک برنامه زنده شبانگاهی در تاریخ ۹۳/۳/۲۸ به استفاده نابجای صفت اشاره شده، گوینده در بخشی از برنامه می گوید: « وقت غروب گله شاد و سرحال روبه آغل برمی گردونه و ...» شاد صفت مناسبی برای گله نیست، چون شادی و ناراحتی صفت ویژه انسان است.

در گزارش ارزیابی برنامه زنده اجتماعی عصرگاهی در تاریخ ۹۱/۸/۲۷ گوینده در جمله ای می گوید: « شهرتون خوش آب و هواترین شهر دنیاست» که بهتر است گفته می شد: « شهر شما بهترین آب و هوا را دارد» یا « شهر شما خیلی خوش آب و هواست»

در کتاب دستور مختصر درباره کاربرد صفت برتر و صفت عالی آمده: «صفت تفضیلی و عالی آنست که موصوفش در امری برتر یا کمتر باشد و نشانه آن پسوند "تر" و "ترین" است که به صفت اضافه می شود. در جمله ذکر شده «خوش آب و هواترین» پسوند "ترین" به جای اضافه شدن به صفت به اسم (موصوف) اضافه شده و این طبق قاعده دستور زبان فارسی نیست (فرشید ورد، ۱۳۸۲۸: ۱۷۲).

در گزارش ارزیابی برنامه اجتماعی زنده عصرگاهی در تاریخ ۹۱/۵/۲۱ گوینده در جمله ای گفته است: « خطوط زحمت کشان اتوبوس ...» این عبارت با کاربرد نادرست صفت و موصوف معنای درستی ندارد، «خطوط زحمت کشان اتوبوس» اگر یک ترکیب وصفی باشد، خطوط به عنوان موصوف با زحمت کشان ترکیب نادرستی را ساخته، و بهتر است گفته می شد: «رانندگان زحمت کش خطوط اتوبوس رانی» یا «رانندگان زحمت کش اتوبوس»، و در همین برنامه گوینده از ترکیب «پوسته ی موز» استفاده می کند، این ترکیب اضافی به این صورت بهتر است بیان شود: «پوست موز» یعنی نیازی به های بیان حرکت و حرف «ی» نیست.

۷- حذف نابجای مفعول

آنچه به تازگی در بین گویندگان رادیو و تلویزیون متداول شده، گفتن عبارتهای غلط «مارو می شنوید» یا «مارو می بینید» در این جمله ها یکی از اجزای مهم جمله یعنی مفعول حذف شده، و پیشنهاد می شود جمله به این صورت بیان شود: «متشکریم که صدای مارو می شنوید» یا «متشکریم که برنامه دو می شنوید»، در کتاب دستور مختصر امروز درباره مفعول آمده «مفعول اسم یا گروه اسمی یا جمله واره ایست که عمل فعل متعدی از فاعل به آن سرایت می کند و بدون آن معنی فعل متعدی ناتمام است، بنابراین از وابسته های پردازنده یا لازمست» (همان: ۱۳۵). در جمله ی «ما را می شنوید» فعل متعدی «می شنوید» ناقص است چون به وابسته نیاز دارد و آن مفعول جمله یعنی «صدا» است و جمله به این صورت کامل می شود: «صدای مارو می شنوید».

۸) کاربرد نادرست حروف

در گزارش ارزیابی برنامه زنده شبانگاهی در تاریخ ۹۱/۱۰/۳۰ گوینده در به کار بردن حروف ربط «تا» و «واو» اشتباه کرده است، در متن گفته شده: «از فارس تا ترک تا ...» که لازمست گفته شود: «از فارس و ترک و ...»، در کتاب غلط ننویسیم در این باره بیان شده، «حرف ربط "تا" گاهی به جای آنکه مقصد و هدف را برساند حاصل و نتیجه

عمل را بیان می کند، مثلاً این عبارت: "کودک توپ را پرتاب کرد؛ توپ به دیوار خورد تا به سوی کودک بازآید" به این صورت در فارسی غلط است؛ زیرا حرف ربط "تا" که باید ناظر به هدف باشد و در این جا معنا را کامل نمی کند، عبارت باید چنین باشد: "توپ به دیوار خورد و به سوی کودک بازآمد" (نجفی، ۱۳۷۰: ۹۶).

در کتاب دستور مختصر در مبحث حروف ربط در این باره بیان شده: «حرف ربط تا برای همپایگی و به معنای "نتیجه" است و حرف ربط "واو" برای افزایش، پس در جمله "از فارس تا ترک تا ... " که برای افزایش و به معنای "همچنین" و "به علاوه" است باید گفته شود: "از فارس و ترک و ...".» (فرشید ورد، ۱۳۸۸: ۳۲۰).

در گزارش ارزیابی برنامه خانواده (زنده) در تاریخ ۹۳/۵/۲۷ چنین آمده: واژه «مشارکت» برای شنوندگان با ارسال پیامک خیلی صدق نمی کند و اگر بخواهیم به کار ببریم، باید بگوییم «مشارکت در» نه «مشارکت با» به کار بردن حرف اضافه «با» برای فعل «مشارکت» زیاد مناسب نیست و پیشنهاد می شود، از حرف اضافه «در» استفاده شود، چون همراه فعل «شرکت داشتن» بیشتر حرف اضافه «در» به کار می رود، مثلاً: «حسین در ساختن آن کار دستی شرکت داشت». در کتاب کار نگارش و انشاء درباره کاربرد حرف اضافه نامناسب با فعل گفته شده: «ما از او باختیم ← ما به او باختیم (ذوالفقاری، ۱۳۷۶: ۲۰۴).

(غ) (ص)

۹- کاربرد نادرست ادات پرسشی و قید مکان

یکی از پربسامدترین اشتباه گفتاری گویندگان به کار بردن کلمه پرسشی «کجا» به جای قید مکان است. در گزارش ارزیابی برنامه عرفانی ویژه اذان ظهر در تاریخ ۹۳/۸/۵ گزارشگر چنین بیان کرده: «هر کجای استان عزیزمان هستید...» که گفته شده بهتر است از کلمه «کجا» که از ادات پرسشی است به جای قید پرهیز شود و گفته شود: «هر جای استان هستید...» در دستور مختصر امروز درباره این موضوع نوشته شده است: «کجا قید مکان از نوع پرسشی است و برای جمله های پرسشی به کار می رود نه جمله های غیرپرسشی» (فرشیدورد، ۱۳۸۸: ۲۹۰).

۱۰- کاربرد اصطلاحات غلط

با ورود واژه های بیگانه و گرتة برداری و به کار بردن ترکیبهای غلطی که اجزای متشکل آن جدا جدا از اجزای ترکیب خارجی ترجمه شده و کنار هم قرار گرفته است، از اصالت زبان زبان فارسی کاسته شده. (۱-۱۰) در گزارش ارزیابی برنامه زنده عصرگاهی در تاریخ ۹۱/۸/۲۹ از اصطلاح اشتباهی استفاده شده که در زبان عامیانه رایج شده و از نظر ادبیات فارسی غلط است. از گوینده در گفتن: «گوشی دستمون بیاد» ایراد گرفته شده و پیشنهاد شده به جای آن گفته شود:

«متوجه شویم» که بسیار زیباتر و شیواتر است.

۱۱- جمع بستن دوباره جمع

در گزارش ارزیابی برنامه زنده عصرگاهی در تاریخ ۹۳/۸/۷ آمده، گزارشگر چندین بار از کلمه «مراسم ها» استفاده کرده که واژه «مراسم» خود جمع است و نباید دوباره جمع بسته شود. در کتاب کار نگارش و انشاء، در بحث کاربرد نادرست اسم و علامت جمع آمده: «کلماتی که یک بار جمع بسته شده اند، نباید دوباره جمع بست مانند: حروف ها، اولادها، اخبارها، و همین کلمه ی مراسم ها (حسن ذوالفقاری، ۱۳۷۶: ۲۰۲). در کتاب غلط نویسیم هم آمده: «هرگاه کلمه ای به صیغه ی جمع باشد قاعدتاً نباید آن را دوباره جمع بست، اما در موارد متعدد از این قاعده پیروی نمی شود، و کلمه های جمع با "ها" یا "ات" جمع بسته می شوند، مهمترین آنها مانند: "اسبابها، رسوبات، حقوقها، اربابها،"» (نجفی، ۱۳۷۰: ۱۴۰).

نتیجه گیری

در این پژوهش به بررسی برخی اشتباه های گفتاری گویندگان رادیو پرداخته شده است؛ مانند کاربرد نادرست فعل، تلفظ اشتباه واژه ها، استفاده نادرست صفت و موصوف و پسوندشان، استفاده از واژه های بیگانه و اصطلاح های غلط، حذف مفعول از جمله، جمع بستن دوباره جمع، کاربرد نابجای ادات پرسشی به جای قید مکان و کاربرد نادرست حروف ربط. به نظر می رسد بیشترین اشتباه ها در کاربرد نادرست فعل به ویژه فعل " هست " به جای " است " و بالعکس و تلفظ غلط واژه هاست و در درجه بعد استفاده از واژه های بیگانه ست. مسلماً با برگزاری دوره های آموزشی زبان و ادبیات فارسی برای گویندگان و مجریان با حضور استادان متخصص و مجرب تا حدی در برطرف شدن اشتباه های گفتاری موثر است.

فهرست منابع

- ذوالفقاری، حسن (۱۳۷۶) کتاب کار نگارش و انشاء، جلد دوم، تهران: انتشارات اساطیر.
- فرشیدورد، خسرو (۱۳۸۸) دستور مختصر امروز، تهران: انتشارات سخن.
- قهرمانی، ابوالفتح (۱۳۸۴) راههای درست نویسی و ویراستاری، تهران: وزارت آموزش و پرورش، موسسه فرهنگ مناد تربیت.
- معینی، علی رضا (۱۳۹۱) تربیت صدا و گویندگی، تهران: طرح آینده.
- نجفی، ابوالحسن (۱۳۷۰) غلط ننویسیم، تهران: مرکز نشر دانشگاه.